

Konstnärens ställning 2010

Konstnärskårens struktur, sysselsättning och inkomstbildning

Svensk resumé

Kaija Rensujeff, Centret för konstfrämjandet, Finland

På våren 2011 inledde Forskningsenheten vid Centralkommissionen för konst (nuv. Centret för konstfrämjandet) en undersökning om konstnärens ställning. Avsikten var att producera information om konstnärskårens struktur, konstnärernas inkomstnivå, företeelser med anknytning till inkomstbildning samt deras ställning på arbetsmarknaden. I början av 2000-talet utfördes för första gången en motsvarande enkätundersökning, vilken innefattade konstnärer från samtliga konstområden. Under 1970-1990-talen undersöktes konstnärernas ställning huvudsakligen genom att utnyttja registerdata en konstart i taget (t.ex. Hautala 1973 (bildkonst); Hautala 1977 (konstindustri); Karttunen 1988 (bildkonst); Heikkinen 1989 (litteratur); Karttunen 1993 (fotokonst); Irjala 1993 (tonkonst); Karhunen 1993 (scenkonst); Karhunen & Smolander 1995 (dansk konst); Oesch 1995 (filmkonst); Heikkinen 1996 (grafisk design, illustration, seriekonst)). Tack vare en tämligen lång forskningshistoria finns det tillgång till jämförbart material om konstnärerna över flera decennier.

Materialet för undersökningen insamlades som post- och nätenkät. Målgruppen för enkäten utgjordes av 1) konstnärorganisationernas (39) medlemmar (22 000) och 2) konstnärer som erhållit statliga stipendier under 2010. Urvalet skedde genom tillämpning av uppdelat slumpmässigt urval. På det sättet försäkrades att de som hör till de viktigaste konstnärssyrkena kommer med i urvalet samt att olika undergrupper får en proportionell representation i urvalet. De minsta grupperna togs med i sin helhet medan urvalstätheten i de större grupperna varierade.

Undersökningen ägnade särskild uppmärksamhet åt:

1. Konstnärskårens struktur och utveckling
2. Ställning på arbetsmarknaden och därtill hörande förändringar
3. Andelarna av konstnärligt arbete, arbete med anknytning till konstnärligt arbete och övrigt arbete
4. Inkomstbildning och förändringar med anknytning till denna
5. Betydelsen av offentligt stöd inom olika konstområden
6. Inkomstnivån (skattepliktiga inkomster, stipendier och totalinkomster) och inkomstnivåns utveckling

Avsikten med undersökningen var att kartlägga konstnärskårens struktur, dess inkomstnivå samt inkomstkällorna för konstnärer som arbetar inom olika konstområden samt deras ställning på arbetsmarknaden. Med hjälp av undersökningen granskades också vilken betydelse det offentliga stödet har för konstnärer. I det här sammanhanget inbegriper ”konstnär” alla de konstnärer som är medlemmar i någon konstorganisation (olika professionella kriterier) och/eller har fått statsstöd under 2010 (beslut som grundar sig på kollegial bedömning). Genom detta förfaringssätt är det möjligt att nå en bred forskningspopulation och utesluta icke-professionella.

Konstnärerna är verksamma inom följande konstarter: filmkonst, litteratur, kritik, bildkonst, scenkonst, byggnadskonst, tonkonst, konstindustri, danskonst, fotokonst och annan. Också konstnärer som är verksamma inom flera konstarter inkluderas i undersökningen. Materialet består av enkätsvar från 2 475 konstnärer, svarsprocenten var 47 (58 % 2000).

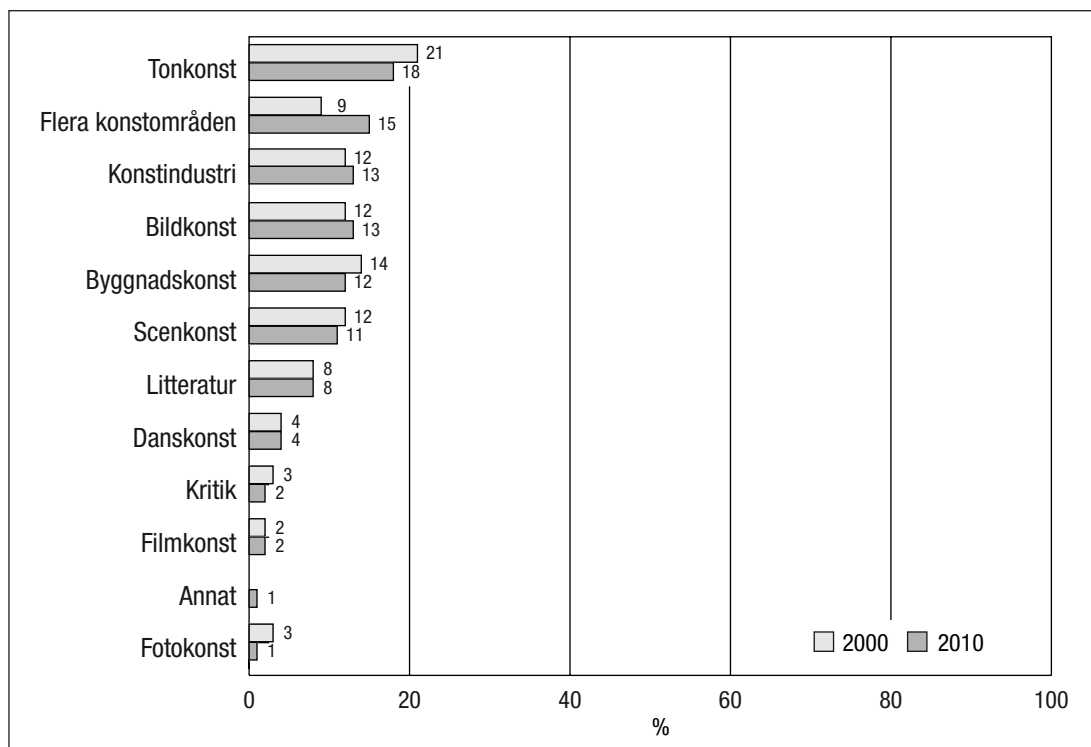
Konstnärskårens struktur och utbildningsnivå

Antalet konstnärer har ökat med en femtedel från 2000 till 2010. På 2000-talet har ökningen av konstnärernas antal inte fördelats jämnt mellan olika konstarter. Antalet konstnärer har ökat mest inom filmkonst (+56 %), fotokonst (+37 %) och danskonst (+36 %). Under 2000-talet har de relativa andelarna av konstnärer inom olika konstarter stannat på samma nivå, endast andelen av multidisciplinära konstnärer har ökat märkbart (figur 1).

Andelen kvinnor inom olika konstarter har fortsatt att öka såväl i Finland som i flera andra länder. Medeltalet på konstnärernas åldersfördelning har stigit sedan 1980- och 1990-talen. Trots att antalet nya konstnärer har ökat inom olika konstarter, har de äldre årgångerna dominerat åldersfördelningen. Utvecklingen av åldersstrukturen tyder först och främst på att man inte ger upp konstnärligt arbete i pensionsåldern.

Av alla konstnärer utgjorde kvinnorna 54 procent (44 % 2000). I fråga om modersmål var 91 procent finskspråkiga, 7 procent är svenskspråkiga och endast 3 procent hade ett annat modersmål. Litteraturområdet (17 %), scenkonstområdet (11 %) och bildkonsten (8 %) hade de största andelarna svenskspråkiga konstnärer. Hälften av konstnärerna bodde i huvudstadsregionen, en tredjedel i övriga södra Finland och knappt en femtedel utanför södra Finland. Konstnärskårens åldersfördelning varierade beroende på konstområde. De flesta unga (under 35 år) var verksamma inom dans- och filmkonsten, och de flesta i den äldsta åldergruppen (över 64 år) inom områdena för litteratur och byggnadskonst.

Figur 1. Konstnärernas andel (%) enligt konstområde i Finland 2000 och 2010

Fördelningarna är vägda.

Konstnärerna har en hög utbildningsnivå. Studentexamen har avlagts av 80 procent av konstnärerna. De flesta (81 %) har en konstnärlig utbildning. Närapå hälften (49 %) har fått den högsta yrkesutbildningen inom sitt konstområde. Kvinnor har en aning högre grundutbildning och yrkesutbildning än män. Det förekommer få självlärda konstnärer.

Konstnärernas ställning på arbetsmarknaden

Konstnärerna arbetade i många olika positioner. Under året sysselsatte de flesta sig själva. Ett arbetsförhållande (fast anställning eller visstidsanställning) innehades av 25 procent av konstnärerna, 29 procent var verksamma som frilans och 36 procent som fria konstnärer (de som arbetar utan ett arbetsköntrakt, men som inte heller är frilansande eller företagare, ofta stipendiemottagare). Andelen företagare var 21 procent. Den typiska arbetsmarknadsställningen varierade mycket beroende på konstområde. (Tabell 1.)

Visstidsanställningar och fasta anställningar var vanligast hos dem som arbetade inom områdena för scenkonst (53 %), tonkonst (42 %) och byggnadskonst (38 %). Som frilans arbetade 65 procent av kritiker och nästan hälften av konstnärerna inom scen- och filmkonsten. Inom bildkonst (84 %), fotokonst (65 %) och litteratur (64 %) förekom

det flest fria konstnärer. Den största andelen företagare påträffades bland de konstnärer som var verksamma inom konstindustri (46 %) och byggnadskonst (39 %). (Tabell 1.)

Tabell 1. Konstnärernas (%) ställning på arbetsmarknaden enligt konstområde 2010

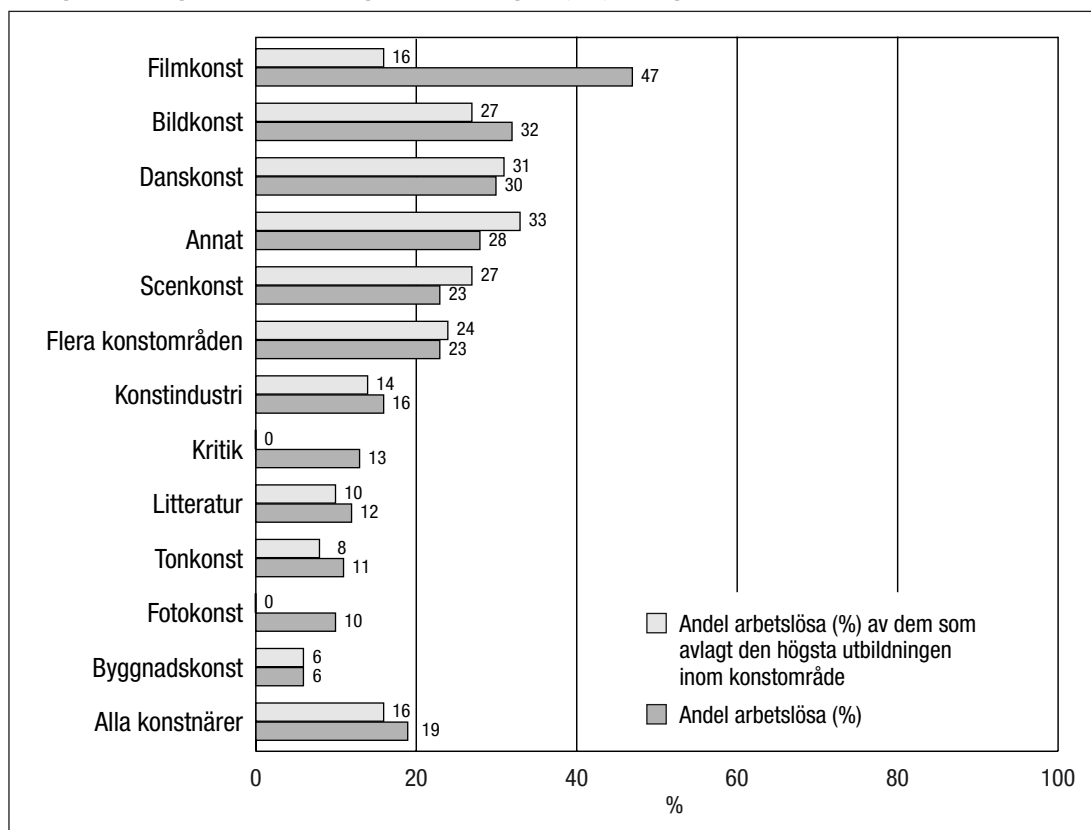
Konstområde	Anställning %	Frilans %	Fri konstnär %	Företagare %	Inget konstnärligt arbete år 2000 %
Filmkonst	28	44	22	24	11
Litteratur	2	23	64	9	6
Kritik	5	65	18	8	11
Bildkonst	3	6	84	11	3
Flera konstområden	19	42	51	20	4
Scenkonst	53	45	12	7	13
Byggnadskonst	38	8	7	39	10
Tonkonst	42	43	25	17	5
Konstindustri	17	15	21	46	10
Danskonst	33	39	22	5	21
Fotokonst	8	14	65	35	3
ALLA KONSTNÄRER	25	29	36	21	8

* Pensionerade, arbetslösa, osv.
Fördelningarna är vägda.

I fråga om konstnärernas arbetsmarknadsställning passade endast under hälften av alla konstnärer in i de kategorierna som vanligtvis används inom arbetslivet: löntagare och företagare. Detta påvisar att konstnärernas arbetsmarknadsställning är instabil både i fråga om dess kontinuitet samt social- och pensionssäkerhet.

Under det granskade året hade 19 procent av konstnärerna varit arbetslösa arbets sökande under olika tidsperioder. Under 2010 hade konstnärernas arbetslöshet som helhet stannat på samma nivå som tio år tidigare. Däremot hade sysselsättnings svårigheterna inom vissa konstarter ökat märkbart. Filmkonst (47 %) och bildkonst (32 %) hade den största andelen arbetslösa konstnärer. Minst arbetslösa arbets sökande förekom inom byggnadskonst (6 %) och tonkonst (6 %). Betydelsen av utbildningsnivån för sysselsättningen var mindre för konstnärer än för den övriga befolkningen. Endast inom filmkonst och fotokonst var inverkan av utbildningsnivån på sysselsättningen betydande. (Figur 2.) Arbetslösheten är vanligast bland unga (under 35 år) och bland dem som har en instabil ställning på arbetsmarknaden. (Figur 2.)

Figur 2. Andelen arbetslösa arbetssökande (%)* av alla konstnärer och av dem som avlagt den högsta konstnärliga utbildningen (%) enligt konstområde 2010

*Längden på konstnärernas arbetslöshetsperioder under 2010 varierade. Fördelningarna är vägda.

Konstnärernas arbetslöshet ser inom de flesta konstarterna ut att vara ett märkbart större problem jämfört med andra yrkesområden. Enligt Statistikcentralens Arbetskraftsundersökning var arbetslöshetstalet i Finland 2010 i genomsnitt 8,2 procent.

Multiprofessionalism bland konstnärer

Betecknande för konstnärerna är att de ofta har flera yrken. Sammantaget 39 procent av konstnärerna utförde enbart konstnärligt arbete under det granskade året. Arbete som ansluter sig till konstnärligt arbete utfördes av 44 procent av alla konstnärer, vilket innebär arbete som kräver konstnärliga kunskaper. Ungefär en femtedel (21 %) gjorde annat, icke-konstnärligt arbete.

När man granskar fördelningen enligt hela konstnärskåren har situationen gällande flera yrken inte märkbart ändrats på tio år. Andelen konstnärer som sysselsätter sig endast med konstnärligt arbete samt andelen av de som utför icke-konstnärligt arbete har stannat på nästan samma nivå. Andelen av de som utfört arbete som ansluter sig

till konstnärligt arbete har däremot sjunkit från drygt 50 procent till knappa 45 procent. Allt som allt har andelen konstnärer som utfört endast konstnärligt arbete småningom ökat. Andelen av dem som utfört arbete som endast anknyter till konstnärligt arbete och annat arbete har sjunkit från mitten av 1990-talet till 2000-talet.

Arbete som ansluter till det konstnärliga arbetet utfördes både på grund av intresse och för ekonomiska skäl. Annat, icke-konstnärligt arbete har tidigare utförts nästan enbart på grund av ekonomiska orsaker, men denna gång betonade konstnärerna också intressets betydelse. Det verkar vara så, till skillnad från tidigare undersökningar, att ännu fler konstnärer har utfört enbart konstnärligt arbete under det kartlagda året. En annan möjlighet är att fältet för konstnärligt arbete har utvidgats att omfatta ett ännu bredare spektrum av olika arbetsuppgifter.

Stipendier

Stipendier är viktiga för konstnärernas inkomstbildning. Ett stipendium fungerar också som belöning och drivkraft, eftersom kvaliteten av det konstnärliga arbetet utgör grunden för beviljandet. I synnerhet de så kallade skapande konstnärerna behöver stipendier för att kunna livnära sig när de skapar ett verk och ofta också ännu då verket är färdigt. År 2010 erhöll sammantaget 32 procent (år 2000 27 %) av konstnärerna olika konstnärsstipendier från olika källor. De flesta konstnärer som erhöll stipendium var verksamma inom fotokonst (78 %) och litteratur (70 %). Stipendierna var en viktig inkomstkälla också för konstnärer verksamma inom bildkonst och flera konstområden (figur 4). Inom övriga konstområden var stipendiernas betydelse som inkomstkälla samt deras andel av inkomsterna mindre.

Andelen av de som erhållit stöd från staten har minskat inom de flesta traditionella konstarterna (dvs. bildkonst och litteratur). Andelen av de som erhållit privat stöd har ökat som helhet och dessutom inom många traditionella konstarter samt i synnerhet inom filmkonst, fotokonst och danskonst. Stödet från privata stiftelser och fonder har under 2000-talet ökat markant snabbare än statens stöd.

Konstnärernas inkomstnivå

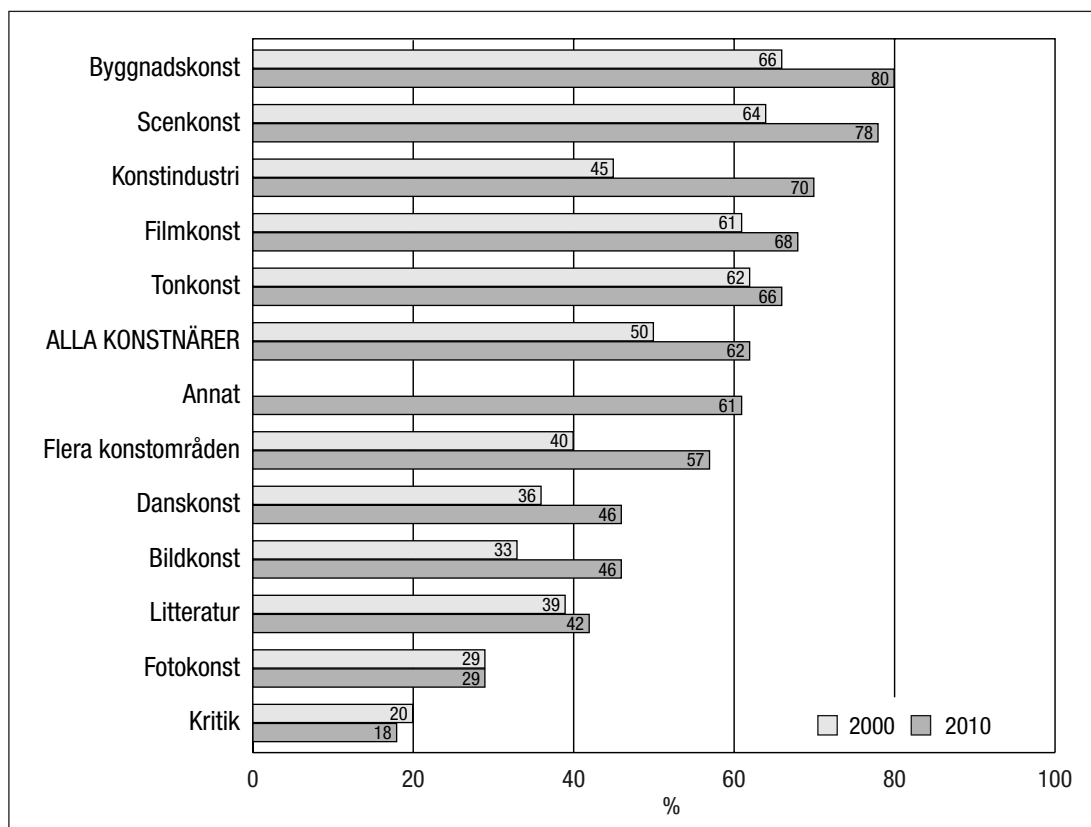
I regel är stipendierna i Finland skattefria. Eftersom inkomsten från stipendier har en betydande roll inom flera konstarter är det nödvändigt att skapa en sådan inkomstkategori som förenar skattepliktiga inkomster med stipendier när man granskar konstnärernas inkomstnivå. Denna inkomstkategori, konstruerade totalinkomster, är jämförbar med inkomstnivån bland övriga löntagare. Undersökningen in-

kluderade följande inkomstkategorier: skattepliktiga totalinkomster, inkomster från konstnärligt arbete och konstruerade totalinkomster. (Figur 4.)

Konstnärernas skattepliktiga inkomster varierar inom de olika konstområdena och också inom de enskilda konstområdena. Medianen av de skattepliktiga inkomsterna är betydligt mindre än löntagarnas inkomster i genomsnitt. I likhet med vad de tidigare undersökningarna redan har visat, har endast en liten del av alla konstnärerna höga inkomster och en stor del har ytterst låga inkomster. Mest påverkas den skattepliktiga inkomstnivån av konstområdet, könet och ställningen på arbetsmarknaden. Även åldern spelar en viktig roll i fråga om inkomsterna, vilka stiger i takt med åldern också inom de konstnärliga yrkena. Det är emellertid sannolikt att en del av konstnärerna byter bransch om inkomsterna från det konstnärliga arbetet inte täcker levnadskostnaderna. I figur 4 är alla konstområdena ordnade enligt de skattepliktiga inkomsternas medianer (€).

Andelen inkomster från konstnärligt arbete av totalinkomsterna utgör i genomsnitt 52 procent (år 2000 62 %). I detta avseende ter sig inkomsterna från konstnärligt arbete låga. Alltjämt kommer resten av de skattepliktiga inkomsterna från arbete som ansluter sig till det konstnärliga arbetet och från annat, icke-konstnärligt arbete samt andra källor vilka anslår skattepliktiga inkomster (pensioner, arbetslöshetspenning, etc.). Den genomsnittliga andelen inkomster från konstnärligt arbete är störst hos konstnärer som är verksamma inom områdena för byggnadskonst (80 %), scenkonst (78 %) och konstindustri (70 %). (Figur 3.) Med undantag av konstindustri är arbetsmarknadsställningen rätt så stabil inom de nämnda konstområdena. Inkomsterna från konstnärligt arbete (medianerna) har ordnats enligt konstområde i figur 3.

Figur 3. Andel inkomster från konstnärligt arbete (%) enligt konstområde 2000 och 2010

Fördelningarna är vägda.

Inom vissa konstarter är inverkan på den totala inkomstnivån betydande. Detta åskådliggörs när man förenar skattepliktiga inkomster och stipendier till en konstruerad totalinkomst som förändrar ordningen bland konstarterna. (Figur 4.) När man jämför med situationen 2000 och alla löntagare i Finland (median för åren 2000–2010) har utvecklingen av inkomstnivån varit negativ inom de flesta konstarterna.

Utvecklingen av alla löntagares inkomstnivå har enligt Statistikcentralen varit +3,8 procent per år från 2000 till 2010¹. När man granskar medianerna av alla löntagares årsinkomster har förändringen varit +18 procent åren 2000 och 2010.

Samtidigt har ändringen i årsinkomsternas median varit +11 procent bland de konstnärer som inte har haft arbetslöshetsperioder 2000 och 2010.

Detta påvisar att jämfört med utvecklingen av inkomstnivån bland den övriga befolkningen sackar konstnärernas inkomstnivå på 2000-talet efter inom flesta konstarter. Beträffande de konstruerade totalinkomsterna har inkomstnivån utvecklats bäst inom fotokonst, byggnadskonst, danskonst och tonkonst. En negativ utveckling har

¹ Statistikcentralen i Finland

inträffat inom kritik, filmkonst och konstindustri samt bland multidisciplinära konstnärer. Den positiva utvecklingen av inkomstnivån inom fotokonstens område har påverkats av den ökade mängden beviljade stipendier. Inom byggnadskonsten har ökningen av skattepliktiga inkomster från konstnärligt arbete förbättrat inkomstnivån.

Flera faktorer påverkar konstnärernas inkomstutveckling. Konstpolitiska beslut i fråga om konstnärernas stöd utgör enbart en. Dess betydelse är betydande endast inom ett fåtal konstarter (i synnerhet bildkonst). Strukturerna och konjunkturerna av konstnärernas arbetsmarknader har inom de flesta konstarterna det mest betydande inflytandet på konstnärernas inkomstutveckling. Av den orsaken vore det väsentligt att satsa på både att stödja konstnärer samt utveckla arbetsmarknaderna och utöka konstens marknader. Behov av finansiering och utveckling varierar efter konstart.

Konstnärernas ställning inom olika konstarter kan ytterligare granskas genom att placera konstarterna enligt den genomsnittliga inkomsten (median). I tabell 2 är konstarterna placerade i en ordning som följer medianen av totalinkomsterna under 2000 och 2010. Figuren visar att inkomstspridningen är större än tidigare, vilket hänvisar till en ökning i inkomstskillnaderna. Under medianen, som beskriver hela konstnärskåren i genomsnitt, har antalet konstarter ökat. Bildkonstens och danskonstens ställning på inkomsthierarkins lägsta nivå förblir oförändrad samtidigt som nya grupper har uppstått inom denna kategori (cirkuskonstnärer, mediekonstnärer och performanskonstnärer). Kritikerna har hamnat lägre ner på inkomsthierarkin, likaså aktörer inom filmkonst. Arkitekter samt aktörer inom tonkonst och scenkonst var fortfarande på toppen, dit också verksamma inom fotokonst hade stigit. (Tabell 2).

År 2000 var inkomstnivån av inkomsthierarkins lägst placerade (bildkonst) över hälften av inkomstnivån av den högst placerade (kritik). År 2010 var inkomstnivån av den lägst placerade endast hälften av inkomstnivån av den högst placerade (byggnadskonst). Orsaken till att bildkonst fortfarande placerar sig i slutändan verkar allt tydligare bero på både strukturerna av arbetsmarknaderna och stödsystemet. (Tabell 2.)

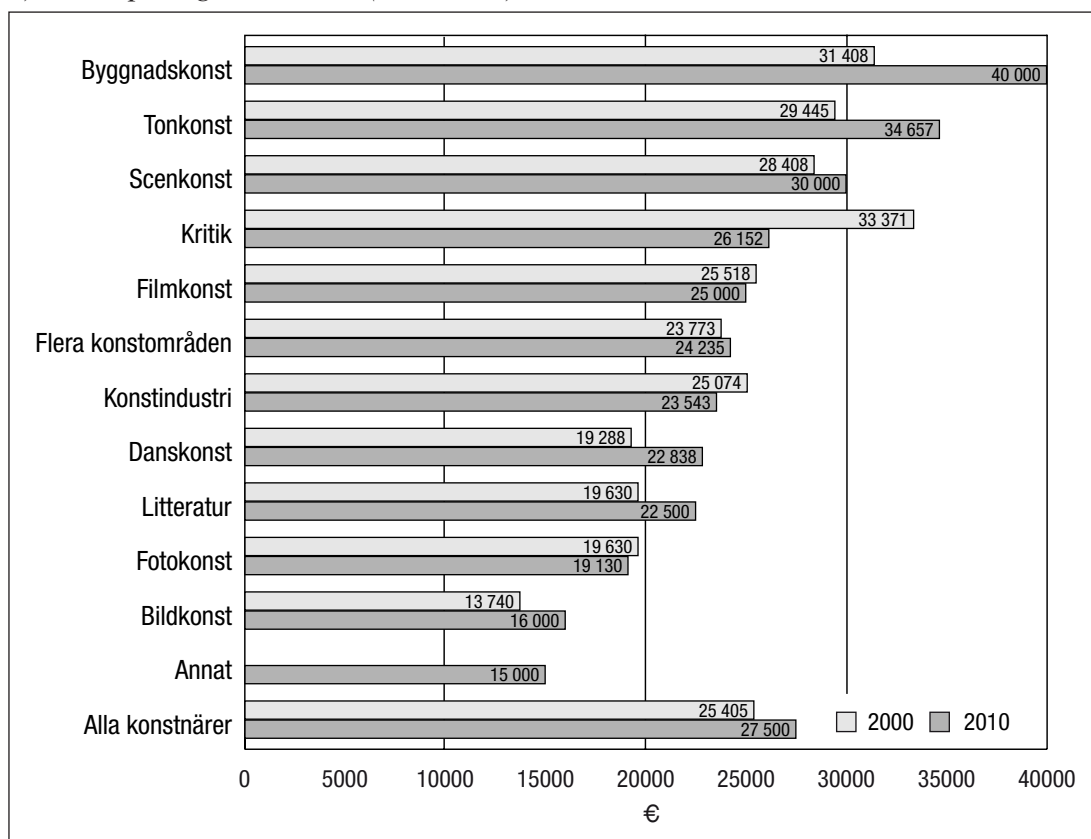
TABELL 2. Konstarterna ordnade enligt den konstruerade totalinkomsten (median €) åren 2000 och 2010

2000	€	%	2010	€	%
Kritik	35330	100	Byggnadskonst	40000	100
Byggnadskonst	32590	92	Tonkonst	35066	88
Filmkonst	31110	88	Fotokonst	33608	84
Tonkonst	29450	83	Scenkonst	30000	75
Scenkonst	29130	82	ALLA KONSTNÄRER	30000	75
Litteratur	28660	81	Kritik	29272	73
Flera konstområdena	28040	79	Litteratur	28752	72
ALLA KONSTNÄRER	27480	78	Filmkonst	28359	71
Konstindustri	25650	73	Flera konstområden	27717	69
Fotokonst	24110	68	Konstindustri	25000	63
Danskonst	20510	58	Danskonst	25000	63
Bildkonst	18450	52	Bildkonst	20220	51
			Annan	20000	50

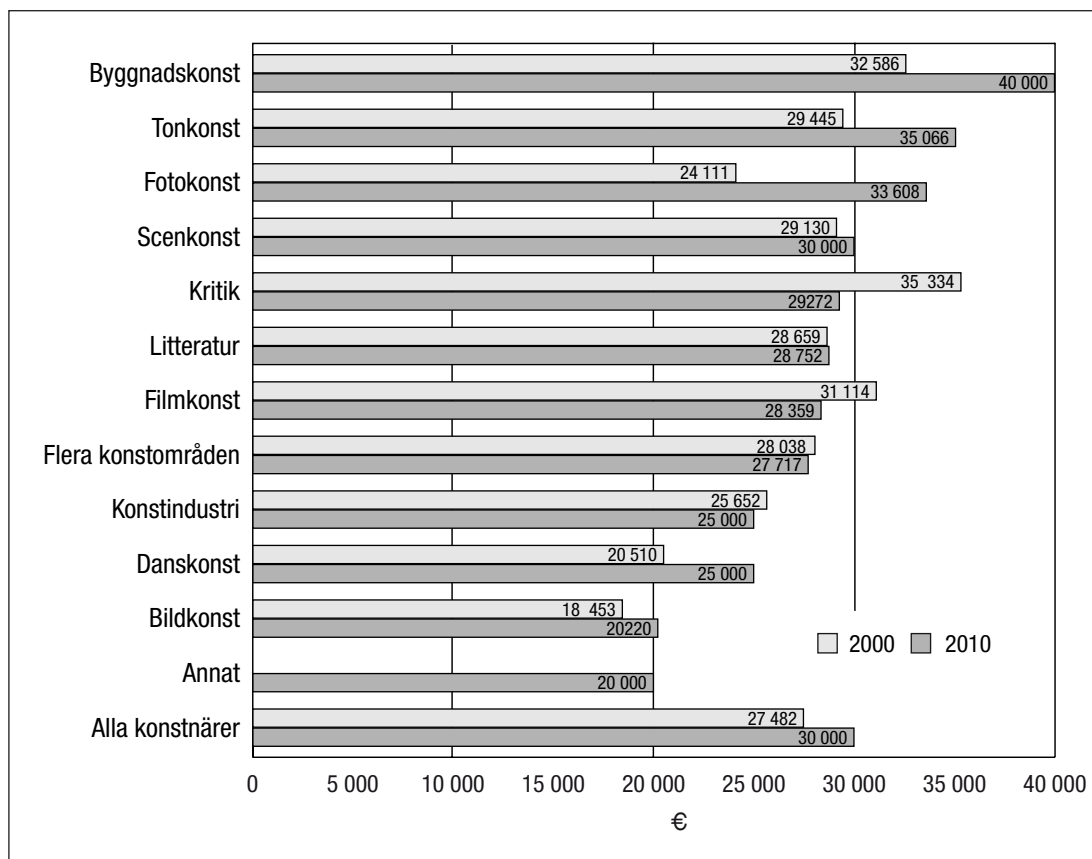
* Värdena för år 2000 har förvandlats till årets 2010 penningvärdet enligt levnadskostnadsindexet.

Figur 4. Konstområdena enligt skattepliktiga inkomster (median €), konstruerade totalinkomster (median €), stipendier (median €) och inkomster från konstnärligt arbete (median €)

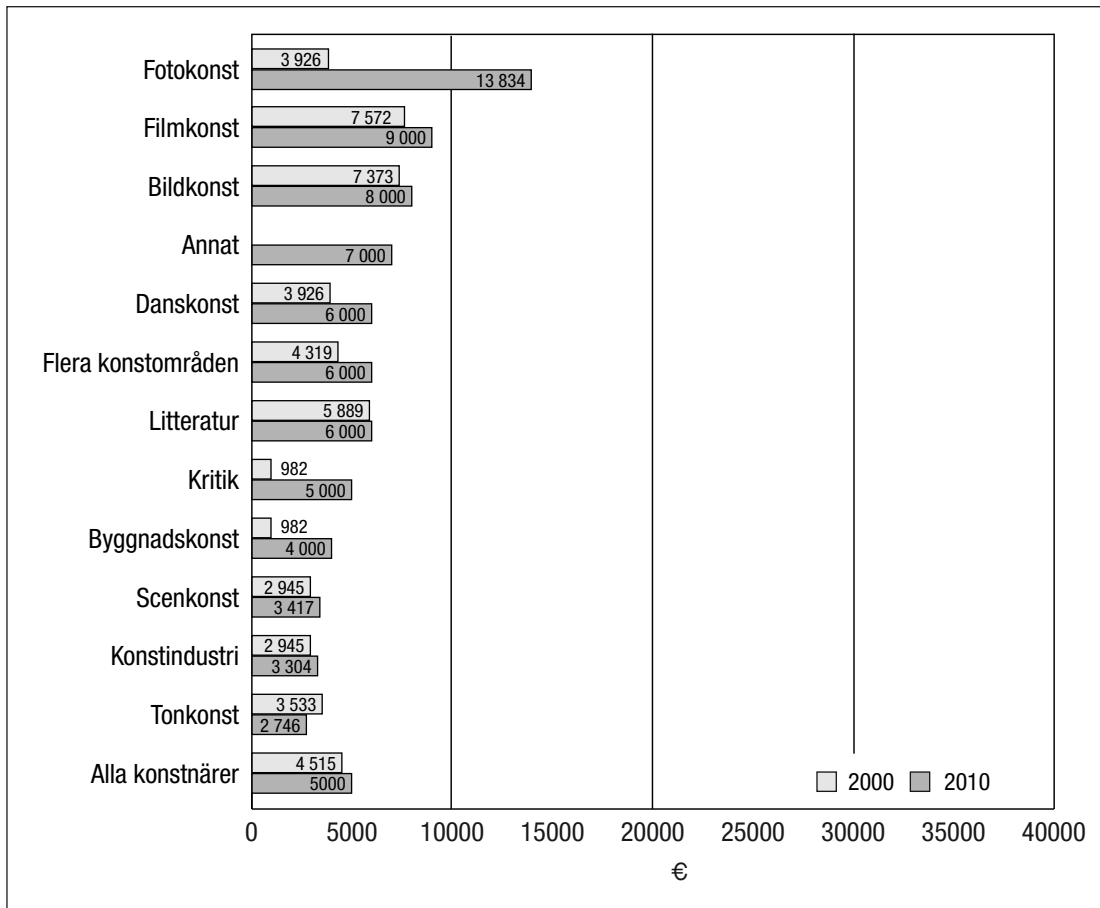
a) Skattepliktiga inkomster (median €)

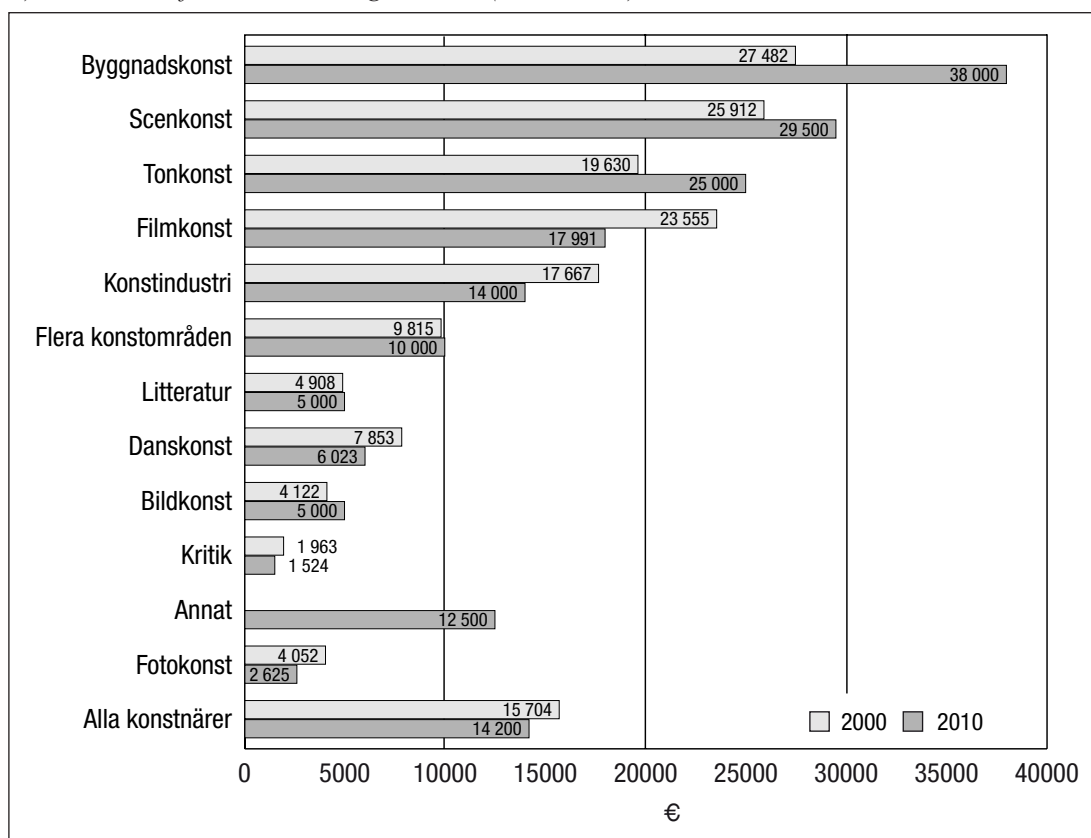
b) Konstruerade totalinkomster (median €)

c) Stipendier (median €)

d) Inkomster från konstnärligt arbete (median €)

*Värdena för år 2000 har förvandlats till årets 2010 penningvärde enligt levnadskostnadsindexet.

Översättning Laura Norppa